

ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDEKİ FARKLILIKLARIN FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Samet BÜLBÜL*

Prof. Dr. Yıldız AYANOĞLU**

Makale Gönderim Tarihi : 14.05.2020 / Kabul Tarihi : 9.11.2020

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Artan küresel rekabette günümüz işletmelerinin, daha fazla üretim kapasitesine erişmesi ve daha fazla istihdam sağlaması, içinde buldukları ülke ekonomisindeki gelişmelerle doğrudan ilgilidir. İşletmelerin sürekliliğinden hareketle, artan karlılık ve büyümeyle birlikte yaratılan katma değer de bu ölçüde fazla olmaktadır. Bu kapsamda, işletmelerin faaliyetlerini sürdürülebilir hale getirmeleri, kaynaklarını daha verimli kullanmaları ve daha fazla katma değer üretmeleri için birleşme yoluna gittikleri görülmektedir. Dolayısıyla, işletme birleşmeleri, birden fazla şirketin bir araya gelerek tek bir şirket olması ya da hali hazırda var olan ve ortak kontrole tabi olarak yönetilen işletmelerdeki birleşmeler şeklinde de kendisini gösterebilmektedir. İşletmeleri birleşmeye iten güçler arasında, rekabette öncü olma, karlılığı artırma ve kaynakları daha doğru şekilde kullanma isteği öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, işletme birleşmelerinin bir türü olan ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, ilgili mevzuat ve muhasebe standartları açısından ele alınmıştır. Ayrıca standartların yurtdışındaki uygulamalarının karşılaştırılmasıyla birlikte, muhasebeleştirme yöntemlerinin finansal tablolar üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İşletme Birleşmeleri, Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmesi, Finansal Raporlama, Finansal Raporlama Standartları

JEL Sınıflandırması: M40, M41, M42

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe-Finansman Doktora Programı Öğrencisi, samet.bulbul@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0003-2795-4608

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, yıldiz.ayanoglu@hbv.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1024-2105

AN EVALUATION ON THE EFFECT OF DIFFERENCES IN ACCOUNTING OF BUSINESS COMBINATIONS THAT COMMITTED TO COMMON CONTROL TO FINANCIAL REPORTING

ABSTRACT

In an increasing global competition, today's businesses have more production capacity and employment, directly related to the developments in the country's economy. Based on the continuity of the businesses, the added value created with increasing profitability and growth is also high. In this context, it is observed that businesses are seeking to combination in order to make their activities sustainable, use their resources more efficiently and produce more added value. Therefore, business combinations can also manifest themselves as multiple companies coming together to be a single company or combination in enterprises that are already under management and under common control. In all of these business combinations, the desire to be a pioneer in competition, to increase profitability and to use resources more accurately comes to the fore. In this study, business combinations under common control, which is a type of business combinations, are discussed in terms of relevant legislation and accounting standards. In addition, the effects of accounting methods on the financial statements will be evaluated, by comparing the practices of the standards abroad.

Keywords: Business Combinations, Business Combinations Under Common Control, Financial Reporting, Financial Reporting Standarts

JEL Classification: M40, M41, M42

1. GİRİŞ

İşletme birleşmesi, en az iki şirketin bir araya gelerek varlık ve kaynaklarını tek bir şirkete devretmesi şeklinde olabileceği gibi, bir şirketin diğer şirketi tamamen ya da kısmen kendi bünyesine alması şeklinde de yapılabilmektedir. Bu tür işlemlerdeki esas amaç, işletmelerin bir araya gelerek sinerji oluşturmak, artan rekabet ortamından daha fazla pay almak ve bunun sonucunda teknolojik imkanlarla birlikte maliyetlerin kontrolünü artırarak daha fazla kar elde etmek istemeleridir. Bunların yanında, mevzuat gereği işletme birleşmelerindeki vergisel avantajlardan yararlanma isteği de göze çarpmakta ve böylece bir vergi planlaması yapılmış olmaktadır. Gerek birleşme gerek satın alma şeklinde gerçekleşsin, şirketlerin sahip oldukları varlık ve kaynakların değerinin tespiti ve bunların muhasebeleştirilmesi bu işlemlerde en önemli konulardan biridir. Nitekim birleşme ve satın alma işlemlerinde yapılan yanlış planlama ve süreç yönetimindeki aksamalar, hem maliyetleri artıracak hem de işletmelerin mali yapısını bozan sonuçları beraberinde getirebilecektir. Bu kapsamda, işletme birleşmesi öncesinde, birleşme sırasında ve sonrasında yapılacaklar ve süreçte uyulması gereken kurallar çalışmanın 3.bölümünde değinilen kanun ve düzenlemelerle açıklanmıştır.

Ülkemizde işletme birleşmeleri, vergi kanunları, ticaret kanunu ve muhasebe standartlarındaki ilgili hükümler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak özellikle uluslararası muhasebe standartları çerçevesinde yapılan düzenlemelerde, bazı konularda ülke uygulamaları farklılıklar gösterebilmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın konusunu oluşturan ve işletme birleşmelerinin bir türü olan ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde, uluslararası muhasebe standartları tarafından yapılan düzenlemelerin yanında, ülkelerin yerel mevzuatı çerçevesinde yapılan ilave düzenlemeler de mevcuttur. Ülkeler arasında görülen farklı uygulamaların ve muhasebeleştirme işlemlerinin finansal tablolara etkisi ise kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmada önce konunun literatür araştırmasına, devamında ise özellikle ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin finansal tablolara ve dolayısıyla finansal bilgi kullanıcılarının kararlarına olan etkisinin değerlendirilmesine ve ülke farklılıklarına yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri ile ilgili literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, şirket birleşmeleri ile ilgili oldukça fazla çalışma olmasına rağmen, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri konusunda yeteri kadar çalışma yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca, yabancı literatürde farklı ülkeler nezdinde yapılan ve içinde bulunduğu ülkeyi ele alan çalışmalar olmakla birlikte, ülkemizde bu konuyla ilgili yalnızca bir adet araştırma makalesine rastlanmıştır. Dolayısıyla çalışmamızda, konunun detaylı olarak araştırılması ve ülkemizdeki uygulamaların farklı ülkelerle karşılaştırılması, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Biancone(2013) çalışmasında, İtalya'daki ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin detaylarını incelemiş ve seçilen alternatif muhasebeleştirme yöntemlerinin, işletmelerin varlık ve özkaynak getiri oranlarına etkisini analiz etmiştir.

Cengiz vd.(2014) çalışmalarında, ortak kontrole tabi işletmelerin birleşme işlemlerinin mevzuat boyutu ve muhasebe uygulamalarını incelemişler ve konuyu örnekler üzerinden ele alarak muhasebeleştirme işlemlerini açıklamışlardır.

Janowicz(2017) çalışmasında, Polonya'ki işletme birleşmeleri ve bu birleşmelerin detayları ile ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirme yöntemlerini incelemiştir. Ayrıca, özellikle ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde 3 farklı yöntemin kullanıldığını ve bunun da finansal tabloları karşılaştırmada önemli zorluklar meydana getirdiğini ifade etmiştir.

Şen ve Karagül(2018) çalışmalarında, büyük ve orta boy işletmeler için finansal raporlama standardına göre ortak kontrole tabi işletmelerinin raporlanmasında kullanılacak hakların birleşmesi yöntemini bir uygulama üzerinden ele almışlar ve muhasebeleştirme işlemlerini örnek finansal tablo ve kayıtlarıyla birlikte ifade etmişlerdir.

Janowicz(2018) çalışmasında, IFRS çerçevesinde muhasebeleştirilen ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde ve birleşmeye ilişkin açıklamalarda finansal bilgi kalitesini incelemiştir. Birleşme işlemine ilişkin bilgilerin önemine vurgu yapmış ve konsolide finansal tablolardaki bilgilerin karmaşıklığını ve anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.

Akdoğan ve Bülbül(2018) çalışmalarında, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki finansal raporlama farklılıklarına ilişkin BIST 100 ve Kurumsal Yönetim Endeksi şirketlerinin incelemesine yönelik bir araştırma yapmışlar ve birleşme detayları ve muhasebeleştirme işleminde özkaynaklarda yapılan sınıflandırma ile kullanılan hesapların farklılığını araştırmışlardır.

2. İŞLETME BİRLEŞMELERİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. İşletme Birleşmesi Kavramı

İşletme, belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araya getirilen üretim faktörlerinden oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sahip olunan kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi, teknolojik imkânların kullanılması ve bunun sonucunda mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilebilmesi, bir işletme için temel hedef konumundadır(Akdemir,2012). Dolayısıyla, kar ve satış geliri elde etmek, sosyal sorumluluk üstlenmek ve varlığını devam ettirerek büyüme stratejisini sürdürmek söz konusu amaçların ulaşılmak istenen temel noktalarıdır(Mucuk,2000).

İşletmelerin büyümesi, yapmış olduğu faaliyetlerin etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Büyümeyi içsel ve dışsal olarak iki grupta ele aldığımızda; içsel büyümede, işletme içindeki faaliyetlerin ekonomik boyutunun artması daha fazla öne çıkarken, dışsal büyümede bir ya da birden fazla işletme ile yapılan birleşme ve satın alma işlemi karşımıza çıkmaktadır(Karapınar,2006). Gelişen ekonomileri ve büyüyen işletmeleri birlikte düşündüğümüzde ise günümüzde en fazla karşımıza çıkan büyüme modeli işletme birleşmeleri olmaktadır. Bu birleşmelerde hedeflenen nihai amaç, faaliyetlerde etkinlik, verimlilik ve böylece değer maksimizasyonu olmaktadır.

İşletme birleşmeleri, bir işletme ile başka bir işletmenin bir araya gelmesi ve bu işletmelerden birinin varlığının son bulmasıyla sonuçlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle, birleşme işleminde birden fazla işletme tek bir işletme haline gelerek diğer işletmeyi kendi bünyesine katmakta ve kontrol gücünü devam ettirmektedir(Karapınar,2006). İşletme birleşmeleri, büyüme ve stratejik yönetim amacına bağlı olarak farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. Ekonomik faaliyet anlamında yaygın olan işletme birleşmesi türleri ise şöyledir(Eren,2000):

- 1) Yatay birleşme
- 2) Dikey birleşme
- 3) Dairesel birleşme
- 4) Karma birleşme

2. İşletme Birleşmelerinin Amaçları

Her işletmenin amacı faaliyet gösterdiği sektörde büyümek, karını artırmak ve işletmesinin değerini yükseltmektir. İşletme yöneticileri bu amaçları gerçekleştirirken en az maliyet ve düşük riski hesaplamak durumundadırlar. Sonuçların ise uzun vadede olumlu etkisini dikkate alan yöneticiler satın alma ya da birleşme yolunu tercih etmektedirler(Okka,2009). Bu açıdan bakıldığında, işletme birleşmesindeki hedeflerin gerçekleştirilmesinde, finansal ve vergisel avantajlardan yararlanma, ölçek ekonomisinden

en fazla faydalanma şeklinde ifade edebileceğimiz amaçlara ilave olarak aşağıdaki etkenler ifade edilebilir(Kandemir, 2003):

- Birden fazla işletme ile sinerji oluşturmak
- Riski dağıtarak en az düzeye indirmek
- Yönetimdeki etkinlik ve verimliliği artırmak
- Teknolojik imkanları en üst düzeyde kullanmak
- Rekabette öne geçerek daha fazla pazar payı elde etmek
- Daha az maliyetle büyüme stratejisini sürdürmek

2.3. İşletme Birleşmelerinin Avantaj ve Dezavantajları

İşletme birleşmeleri, taşıdıkları dezavantajların yanında bazı avantajlar da barındırmaktadır. Birleşme işleminin zamanlaması, üstlenilen risk, birleşme maliyetleri işletmeler açısından önemli kazanımlar getirmekle beraber bazı problemleri de ortaya çıkarabilmektedir. Bu kapsamda işletme birleşmelerinin avantajlarını aşağıdaki şekilde sıralanabilir(Demirtaş, 2009):

- Büyüme ve holdingleşmenin sonucu olarak planlamanın artması
- Birleşme ile birlikte denetim ve kontrol ihtiyacının daha fazla artması
- Sermaye piyasalarına erişimin ve fon temininin kolaylaşması
- Satın alma ve birleşme ile daha güçlü ekonomik yapıya ulaşılması
- İşletmenin satın alma gücünün artması
- Maliyetlerin kontrolüyle verimlilik artışının sağlanması

Yukarıda ifade edilen avantajların yanında, işletme birleşmelerinde gerek süreç yönetiminde gerekse birleşme sonrasında ortaya çıkabilecek bazı dezavantajlı durumlar olabilmektedir. Bunlar aşağıdaki şekilde ifade edilebilir(Ceausescu, 2008):

- İşletme unvanının değişmesi sonucu mevcut müşterilerin kaybedilme riski
- Artan vergiler ve ücretlerle birlikte maliyetlerin de yükselmesi
- Birleşme ve satın alma ile birlikte daha fazla sabit yatırım ihtiyacının olması
- Birleşme sonrasında örgüt kültürünün farklılıkları kabul etmeye direnmesi
- Kalifiye personel ile ilgili yaşanabilecek ihtiyacın artması
- Birleşme maliyetlerinin mali yapıyı bozacak ölçüde fazla olması

3. İŞLETME BİRLEŞMELERİ İLE İLGİLİ YASAL MEVZUAT VE MUHASEBE STANDARTLARI

İşletme birlemeleri konusu, niteliği itibarıyla birden fazla kanun ve düzenlemede kendisine yer bulmaktadır. Ülkemizde, Türk Ticaret Kanunu, Kurumlar Vergisi Kanunu, Katma Değer Vergisi Kanunu ve TFRS3 İşletme Birleşmeleri Standardı, işletme birleşmeleriyle ilgili usul ve esasları belirlemiş ve süreçte yapılması gerekenleri ifade etmiştir.

3.1. Türk Ticaret Kanunu Açısından İşletme Birleşmeleri

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu(TTK), ticari nitelikli işlemlerin kurallarını koyan bir yasa konumundadır. İşletme birleşmeleri ile ilgili olarak TTK md.136'daki:

“a) Bir şirketin diğerini devralması, teknik terimle “devralma şeklinde birleşme” veya b) Yeni bir şirket içinde bir araya gelmeleri, teknik terimle “yeni kuruluş şeklinde birleşme”, yoluyla birleşebilirler.” hükmü çerçevesinde birleşme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yine aynı kanun maddesinde: “Birleşmeyle, devralan şirket, devrolunan şirketin malvarlığını bir bütün hâlinde devralır. Birleşmeyle devrolunan şirket sona erer ve ticaret sicilinden silinir.” Hükmünde birleşmelerin hangi şekilde gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir. Bu kapsamda, TTK işletme satın alma ya da birleşmelerinde belirli şartlar ve kuralları getirmiş ve birleşmenin genel esaslarını düzenlemiştir. Dolayısıyla, şirket birleşmelerinde; birleşmeye uygunluğun tespiti, birleşme sözleşmesinin düzenlenmesi, birleşme halinde ortaklık payları ve haklarının belirlenmesi ve birleşme kararının alınması şeklindeki bütün işlemler yine aynı kanunda düzenlenmiştir.

3.2. Vergi Kanunları Açısından İşletme Birleşmeleri

Ülkemizde işletme birleşmelerindeki işlemlerin vergilendirilmesinde 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu(KVK) ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'ndaki düzenlemeler geçerlidir. Söz konusu KVK'nın düzenleme hükümleri, kanunun 18'inci, 19'uncu, ve 20'nci maddelerinde yer almakta ve işletme birleşmeleri “vergili birleşme” ve “vergisiz birleşme” olarak iki grupta ele alınmaktadır. KVK'daki hükümler TTK ile karşılaştırıldığında ise, TTK şirket birleşmelerini tasfiye hükmünde kabul etmediği; KVK'nın ise işletme birleşmelerini tasfiye olarak kabul ettiği görülmektedir. Dolayısıyla KVK'daki vergili birleşmeler “Birleşme”, vergisiz birleşmeler de “Devir” olarak adlandırılmaktadır(-Göktuna,2012).

İşletme birleşmelerindeki vergili birleşme, tasfiye hükmündeki birleşme olarak, yeni kurulan işletmelerle ilgili olabileceği gibi devir suretiyle de yapılabilmektedir. Vergisiz birleşmede (devir) ise, kanunda 19'uncu maddesinde belirtilen belirli şartların sağlanması halinde, vergisiz birleşme devir olarak kabul edilmektedir. Bu maddedeki şartlar; “a)Birleşme işleminin sonucunda infisah eden kurum ile birleşen kurumun kanuni veya iş merkezlerinin Türkiye’de bulunması, b)Devrolan kurumun devir tarihindeki bilanço değerlerinin, devralan kurum tarafından bir bütün halinde devralınması ve aynen bilançosuna geçirilmesi” olarak ifade edilmiştir(KVK,md.19).

Katma Değer Vergisi Kanununa(KDVK) göre ise işletme birleşmeleri, “teslim” başlıklı madde uyarınca “Teslim, bir mal üzerindeki tasarruf hakkının malik veya onun adına hareket edenlerce, alıcıya veya adı-

na hareket edenlere devredilmesidir. Bir malın alıcı veya onun adına hareket edenlerin gösterdiği yere veya kişilere tevdi teslim hükmündedir. Malın alıcıya veya onun adına hareket edenlere gönderilmesi halinde, malın nakliyesinin başlatılması veya nakliyeciyen veya sürücüye tevdi edilmesi de mal teslimidir.“ olarak ifade edilmiş ve devrolunan işletmenin varlıkları üzerindeki tasarruf hakkının, işletmeyi devralana geçmesi nedeniyle teslimin gerçekleştiği kabul edilmiştir.

3.3. Türkiye Muhasebe Standartları Açısından İşletme Birleşmeleri

Türkiye Muhasebe Standartları açısından işletme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı gereğince; Bir edinen işletmenin, bir veya daha fazla işletmenin kontrolünü eline geçirdiği bir işlem veya başka bir olay. Kimi zaman “gerçek birleşmeler” veya “eşitlerin birleşmesi” şeklinde atfolunan işlemler de bu terimin bu TFRS’de kullanıldığı şekliyle işletme birleşmesidir.” şeklinde tanımlanmıştır(TFRS 3,EK-A). Bu kapsamda, edinen işletme, edinilen işletmenin kontrolünü çeşitli şekillerde elde edebilir, örneğin(TFRS3, md.B5):

- (a) Nakit, nakit benzeri veya diğer varlıklar (bir işletme oluşturan net varlıklar da dahil olmak üzere) transfer ederek;
- (b) Borç altına girerek;
- (c) Özkaynak payları ihraç ederek;
- (d) Birden fazla değişik şekilde bedel transfer ederek veya
- (e) Bedel transfer etmeden, yalnızca sözleşme yolu ile

İşletme birleşmeleri kapsamında çeşitli yapılanma örnekleri ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir(Gökçen vd.2011; Özerhan ve Yanık,2012)

- Birleşme sonucunda devralınan şube haline gelmek
- İşletmenin net varlıklarını devralınan varlıklar ile birleştirmek
- Net varlıkları başka bir işletmeye devretmek
- Birden fazla işletmenin net varlıklarını yeni kurulan bir işletmeye devretmek
- İşletmenin kendi özkaynak paylarını başka bir işletme sahibine devretmek

TFRS 3 kapsamındaki işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, standardın kapsamında olan ve standart dışı bırakılan bazı durumlar mevcuttur. Standart kapsamındaki birleşmelerde sadece satın alma yöntemi uygulanmaktadır. Ancak standardın kapsam dışı bıraktığı ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde durum farklıdır ve ülkemizde bu konu Kamu Gözetimi Kurumu(KGK) tarafından yayınlanan tebliğ çerçevesinde muhasebeleştirilmektedir. Çalışmanın özünü oluşturan bu konu izleyen başlıklarda ele alınacaktır.

3.3.1. İşletme Birleşmeleri Standardı Kapsamındaki Birleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

“TFRS 3 standardına göre, işletme birleşmesi tanımına uyan işlemlere veya diğer olaylara uygulanır. Ancak TFRS 3 aşağıdaki durumlarda uygulanmaz(TFRS3,md.2):

- (a) Müşterek anlaşmanın kendi finansal tablolarında müşterek anlaşma oluşumunun muhasebeleştirilmesi.
- (b) İşletme tanımına uymayan bir varlığın veya varlık grubunun satın alınması.
- (c) Ortak kontrole tabi teşebbüs veya işletmelerin birleşmesi”

Standardın öngördüğü çerçevede, “Bir işletme tüm işletme birleşmelerini satın alma yöntemini kullanarak muhasebeleştirir ve satın alma yönteminin uygulanması aşağıdakileri gerektirir:

- a) Edinen işletmenin belirlenmesi;
- b) Birleşme tarihinin belirlenmesi;
- c) Edinilen tanımlanabilir varlıkların, üstlenilen tanımlanabilir borçların ve kontrol gücü olmayan payların (azınlık paylarının) finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi; ve
- d) Şerefiye veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi”(TFRS3,md.4).

Bunların yanında ölçme ilkesi ise şöyle ifade edilmiştir; “Edinen işletme, edinilen tanımlanabilir varlıkları ve üstlendiği tanımlanabilir borçları birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçer. Edinen işletme her bir işletme birleşmesinde, mevcut ortaklık payları olan ve tasfiye durumunda hamiline işletmenin net varlıklarının orantılı payından hak sağlayan edinilen işletmedeki kontrol gücü olmayan payların unsurlarını, birleşme tarihinde:

- (a) Gerçeğe uygun değer üzerinden ya da
- (b) Mevcut ortaklık araçlarının, edinilen işletmenin net tanımlanabilir varlıklarının muhasebeleştirilen tutarlarındaki orantılı payı üzerinden ölçer. Kontrol gücü olmayan paylara ilişkin diğer bütün unsurlar, TFRS’lerce başka bir ölçüm esası gerekli kılınmadıkça söz konusu unsurların birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerleri ile ölçülür.” (TFRS 3, 18-19).

3.3.2. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, aynı hissedara ya da hissedarlara ait işletmeler arasında yapılan, ortak kontrol tabi olarak yönetilen ve geçici nitelikli olmayan birleşmeleri içermektedir. Bu birleşmelerin niteliği, ana ortaklık ve bağlı ortaklıklar arasında olabileceği gibi grup içerisindeki işletmeler için de yapılabilmektedir. Ancak bu tür işletme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı kapsamında düzenlenmemekle birlikte, diğer standartlarda da konuyla ilgili özel hükümler bulunmamaktadır. Standartta sadece konuyla ilgili olması ve kapsam dışı bırakılmasını ifade eden açıklamalar yer almaktadır. Bu açıklamalara bakıldığında ise; bu birleşmelerin aynı kişi ya da kişiler tarafından yapıldığı, geçici bir

birleşme olmadığı, birleşme öncesi ve sonrasında ortaklığın devam ettiği ve birleşme yapıldı ise dönem başında gerçekleşmiş gibi muhasebeleştirilmesi gerektiği hususları yer almaktadır(TFRS 3: B1-B4).

4. ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Ortak kontrole tabi işleme birleşmeleri, TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardının uygulama rehberinde açıklanmış olmakla birlikte standardın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu nedenle, söz konusu birleşmeler, standarttaki hükümler kapsamında değildir ve satın alma yöntemi ile muhasebeleştirilmemektedir. Dolayısıyla, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde ülkeler arasında farklı uygulamalar olabilmektedir. Ülkemiz uygulamasında görülen farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde hakların birleştirilmesi (pooling of interest) yöntemi kullanılmaktadır.

4.1. Yurtdışındaki Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, farklı ülkelerde farklı uygulamalar görülmektedir. Kimi ülkeler sadece satın alma yöntemi uygularken kimileri ya sadece hakların birleştirilmesi yöntemini ya da belirli şartlarda hakların birleştirilmesi yöntemini veyahut da başka alternatif bir yöntemi uygulamışlardır. Bu konuda Dünya Bankası, Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (EFRAG), Avrupa Muhasebeciler Federasyonu (FEE) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) Kurulu tarafından yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Özellikle, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan bir çalışma planı kapsamında 2007 yılından bugüne yürütülen “Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmeleri (BUCCO)” araştırma projesi devam etmektedir. Bu araştırma proje süresince belirli aralıklarla komisyon çalışmalarını yürütülmekte, yapılan görüşmeler ve tartışmalarla ilgili belgeler, raporlar ve açıklayıcı ilave dökümanlar yayınlanmaktadır(<https://www.ifrs.org/projects/work-plan/business-combinations-under-common-control/>). Söz konusu çalışma projesinin son raporuna bakıldığında, 2019 yılının sonunda projenin tamamlandığı ve 2020'nin üçüncü çeyreğinde konuyla ilgili standart hükümler açıklanacağı ifade edilmektedir. Bunun yanında EFRAG tarafından yürütülen ve başta Avrupa Birliği ülkeleri ve tüm dünyaya bağımsız denetim hizmeti veren firmalarla yapılan yazışmalar, bu firmalardan konuyla ilgili alınan görüşler ve geribildirimler de raporlanmaktadır. IFRS gibi EFRAG da tüm üye ülkelerde uygulanmak üzere alternatif yöntemleri bu raporlarda tartışmakta ve yakın zamanda çalışmayı tamamlaması beklenmektedir.

EFRAG tarafından yürütülen çalışma neticesinde, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri ile ilgili ortaya konulan görüşler ve değerlendirmeler incelendiğinde; üye ülkelerde görülen uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılması ve her ülkenin uygulaması gereken alternatif bir yöntem arayışının devam ettiği görülmektedir. Yayınlanan raporda belirtilen ve tartışılmaya devam eden muhasebeleştirme yöntemleri ise aşağıda ifade edilmiştir(EFRAG,47):

- 1) Satın Alma Yöntemi (Acquisition Accounting)
- 2) Hakların Birleştirilmesi Yöntemi (Pooling of Interest)
- 3) Re-organizasyon Yöntemi (Fresh Start Accounting)
- 4) IFRS Çerçevesinde Alternatif Yeni Bir Yöntem

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) standartlarına bakıldığında, satın alma yönteminin yanında belirli şartların sağlanması halinde hakların birleştirilmesi yönteminin kullanılmasına izin verilmiştir. Hakların birleştirilmesi yöntemi, ABD’de 2001 yılında önceki dönemde serbest olarak kullanılmakta iken 2001 yılından sonraki dönemde Finansal Accounting Standarts Board(FASB) tarafından yapılan bir düzenleme ile yöntemin kullanılması belirli şartlara bağlanmıştır. Mevcut düzenlemeye bakıldığında ise FASB tarafından yapılan kodifikasyonda Accounting Standards Codification(ASC) Paragraf 805-50-15-5’te satın alma yöntemine göre muhasebeleştirme yapılması gerekmektedir. Ancak, bazı durumlarda satın alma yöntemi yerine, diğer yöntemlere de izin verilmektedir. SFAS 141 “Joint Ventures and Combinations between Entities under Common Control” bölümünde hakların birleştirilmesi yöntemini esas alan tarihi maliyet kullanılarak yapılan ortak kontrole tabi işletme birleşmelere izin verilmiş (FASB 141, md.B59) ve bunun gerekçeleri açıklanmıştır(SFAS 141, md.B29; D11.18). Ayrıca bu iki yöntemin yanında SFAS 141,md.B55’te Fresh-Start Method’u açıklanmış ve bu yöntemin kullanımı belirli şartlara bağlanmıştır. Dolayısıyla, ABD’de birincil olarak satın alma yönteminin uygulanma zorunluluğu vardır. Belirli şartların sağlanması halinde ise diğer iki yöntemin kullanımına izin verilmektedir.

İngiltere’de ise FRS 102 Bölüm 19 “Business Combinations and Goodwill”de işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesi açıklanmış ve “Purchase Accounting” olarak ifade edilen satın alma yöntemi bu standartta düzenlenmiştir. Bunun yanında şirket topluluğunun reorganizasyonu (Group Reconstruction) konusunda ise “Merger Accounting” olarak ifade edilen birleşme muhasebesinin uygulanması istenmiştir. Dolayısıyla İngiltere örneğinde TFRS 3 “İşletme Birleşmeleri Standardı” gereğince satın alma yöntemi uygulanmakta iken belirli şartlarda hakların birleştirilmesi yöntemine müsaade edilmiştir(FRS 102, md.19.27)

Almanya ve Fransa’daki düzenlemelere bakıldığında; Almanya’da işletme birleşmelerinde TFRS 3’ün öngördüğü şekilde satın alma yönteminin uygulanması istenmiş, ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak, konuyla ilgili olması açısından “Merger Accounting” olarak ifade edilen yöntemle ilgili düzenlemeler mevcuttur ve bunun 3 adet özel şartı vardır(Deloitte,302 HGB;PWC,2018). Fransa’da ise “Acquisition Accounting” olarak ifade edilen satın alma yöntemi kullanılmakta ve ortak kontrole tabi işletme birleşmesi olması durumunda “Book Value” bir diğer ifadeyle defter değerinden işletme birleşme işleminin yapılması hususu düzenlenmiştir(CRC 99-02/215). Lüksemburg’da ise bu konuyla ilgili bir düzenlemeye yer verilmemiş, konunun IFRS 8 kapsamında değerlendirilmesi ve gerekli açıklamaların yapılması istenmiştir.

Bunların yanında ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde, her iki yöntemin de seçimler olduğu İtalya ve Kanada gibi ülkelerin yanında, sadece bir yöntemi esas alan ülkeler de mevcuttur. Çin Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartlarında satın alma yöntemine izin verilmemekte ve sadece hakların birleştirilmesi yöntemine göre muhasebeleştirme yapılmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Avusturya ve Macaristan’da da sadece hakların birleştirilmesi yöntemine izin verilmektedir(Prochazka, 2017). Dolayısıyla, farklı ülke uygulamalarına bakıldığında, dünyada birçok ülkede muhasebe standartlarının dışında farklı yöntemler de kullanılmaktadır. Aşağıdaki tablo bu bilgileri özetlemektedir.

Tablo 1: İşletme Birleşmelerinde Ülkelerin Kullandıkları Muhasebeleştirme Yöntemleri

İŞLETME BİRLEŞMELERİNDE ÜLKELERİN KULLANDIKLARI MUHASEBELEŞTİRME YÖNTEMLERİ					
ÜLKE	IFRS 3 Satın Alma Yöntemi	Hakların Birleştirilmesi Yöntemi (HBY)	IFRS/HBY Seçimlik Yöntem	Fresh-Start Accounting Yöntemi	Diğer Yöntem
ABD	X	X			
Almanya	X	X			
Avustralya	X	X			
Avusturya		X			X
Belçika	X	X			
Birleşik Krallık	X	X			
Çekya		X			X
Çin		X			
Fransa	X	X		X	
Hollanda	X	X			
İtalya	X	X	X		
Kanada	X	X	X		
Lüksemburg		X		X	
Macaristan		X			
Polonya	X	X			X
Portekiz	X	X			
Türkiye	X	X			
Yeni Zelanda	X	X			

(Ülkeler alfabetik olarak sıralamıştır.)

4.2. Türkiye'deki Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi

4.2.1. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinde Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi Yöntemi ve İlgili Düzenlemeler

Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi yöntemi, birleşmeye ilişkin tarafların, risklerini ve menfaatlerini birleşme sonrasında da sürdürdükleri bir yöntemdir (Ersoy,2004). Dolayısıyla, birleşmenin ardından, ortak kontrole tabi işletmelerde varlıklar ve faaliyetler taraflarca tek başına kontrol edilmemektedir (Karapınar,2006). Yöntemin içeriğinde en belirgin özellik, varlıkların ve yükümlülüklerin maliyet bedeliyle (defter değeri) izlenmesi ve net varlıkların iktisap bedeli ile karşılaştırılması neticesinde ortaya çıkan farkın özkaynaklarda muhasebeleştirilmesidir. Buradaki amaç, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinde her ne kadar müşterek yönetim söz konusu olsa da, esasında farklı bir işletme şeklinde muhasebeleştirilmesinin devam ettirilmesidir (Karagül ve Şen,2018). Bu nedenlerle, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki durum, bir satın alma işlemi gibi değerlendirilmemektedir.

Hakların (Menfaatlerin) Birleştirilmesi yönteminde konsolidasyon işlemi, satın alma yönteminden farklıdır. Satın alma yöntemi uygulanırken konsolidasyonda şerefiye için değer düşüklüğü hesaplanmakta iken, hakların (menfaatlerin) birleştirilmesi yönteminde şerefiye ortaya çıkmamakta ve değer düşüklüğü testi de yapılmamaktadır. Bunun yanında, bu yöntemde finansal tablolara ilişkin düzeltmeler yapılırken, birleşme işleminin dönem başında yapılmış gibi muhasebeleştirilmesi gerekmektedir (Akdoğan ve Tenker, 2004).

4.2.2. Türkiye Muhasebe Standartlarının Uygulanmasına Yönelik İlke Kararı Taslağı Açısından Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilme Esasları

KGK'nın yayınladığı 2018/1 ilke kararı uyarınca, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde değişiklik yapılmış olup 21/07/2013 tarih ve 28714 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Kurul Kararı'nın I No'lu Ekinde yer alan "Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi" konulu İlke Kararı geçerliliğini yitirmiş ve yürürlükten kaldırılmıştır. Ülkemizdeki uygulamalarda ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde sadece hakların birleştirilmesi (pooling of interest) yöntemi kullanılmaktadır (KGK,2018/1). Bu karara göre, birleşme tarihinde varlık ve yükümlülükler gerçeğe uygun değerleriyle değil defter değerleriyle kayda alınır ve şerefiye oluşmaz, kontrol gücü olmayan paylardaki değişiklikler TFRS 10 Konsolide Finansal Tablolara uygun olarak özkaynak yöntemiyle muhasebeleştirilir ve birleşme maliyetleri doğrudan kar zararda muhasebeleştirilir şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.

5. ORTAK KONTROLE TABİ İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN ARAŞTIRILMASI VE FİNANSAL RAPORLAMAYA ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında, yurtiçi ve yurtdışındaki ortak kontrole tabi işletme birleşmelerindeki raporlama farklılıkları ele alınacak, finansal tablolara düzenlenmesindeki etkileri değerlendirilecektir.

5.1. Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmeleri Araştırmasının Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında, öncelikle ülkemizdeki Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi ve Kurumsal Yönetim Endeksi (KYE) birlikte incelenmiştir. Ayrıca, farklı ülkelerdeki uygulamaları görmek için, Londra

Borsası FTSE 100, Almanya HDAX, Avrupa’da Hollanda, Fransa, Belçika ve Portekiz’in oluşturduğu EURONEXT 100, Avustralya ASX100, Yeni Zelanda NZX Endeksleri seçilmiştir. Bu endekslere ait şirketlerin 2017 ve 2018 yılına ait finansal tablo ve dipnotları, bağımsız denetim raporları ve faaliyet raporları incelenmiştir. Bunun yanında, bilgilere ulaşmak için, ihtiyaç olması durumunda geçmiş yıllara ya da sonraki yıla/yıllara ait finansal raporlara da ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmaya kapsamındaki şirket sayıları, bu şirketlerdeki işletme birleşmesi sayısı, IFRS 3 ve Hakların Birleştirilmesi Yöntemi(H-BY) uygulayanların sayıları ülke bazında aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buradaki iki yöntemin dışında uygulanan yöntemler ise ülke uygulamalarına göre değiştiği için önceki tablodakinden farklı olarak bu tabloya dahil edilmemiştir.

Tablo 2: Endekslerdeki İşletme Birleşmelerinin ve Uygulanan Yöntemlerin Sayısı

ÜLKELERİN ENDEKSLERİNDEKİ İŞLETMELERDE BİRLEŞMELERİN VE UYGULANAN YÖNTEMİN SAYISI					
ÜLKE	ENDEKS	ŞİRKET SAYISI	BİRLEŞME SAYISI	IFRS 3	HBY
Türkiye	BIST100 ve KYE	156	48	20	28
İngiltere	FTSE100	100	35	18	17
Almanya	HDAX	100	37	18	19
Avrupa(4 Ülke)	EURONEXT100	100	47	25	22
Avustralya	ASX100	100	36	20	16
Yeni Zelanda	NZSX100	100	27	10	17
Polonya	GPW	162	99	29	70

Yukarıdaki tablodaki bilgiler, endeksteki şirketlerin kendi sayfalarından ya da ülkelerin kamuoyunu aydınlatma platformlarından alınmıştır. Türkiye’deki Kurumsal Yönetim Endeksindeki 58 şirketten sadece 51’i kapsama dahil edilmiş, 6 adedi halka açık olmadığı, 1 adedi de Sivil Toplum Kuruluşu olduğu için finansal raporlarına erişilemediğinden incelemeye dahil edilmemiştir. Almanya’da 1 adet, Avustralya’da 1 adet, Yeni Zelanda’da ise 2 adet şirketin finansal tablolarına ulaşamadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Polonya araştırması Janowicz (2017) tarafından; Polonya’da The Warsaw Stock Exchange (WSE), (Giełda Papierów Wartościowych)’deki şirketlerin 2005-2015 yılları arasındaki işletme birleşmelerinin incelenmesi çalışmasından alınmış olup uygulamadaki farklılığın bir diğer yönünü ortaya koymasından tabloya eklenmiştir. Çin’deki sadece tek yöntemli muhasebeleştirme ise İngilizce dokümanların bulunamaması nedeniyle tabloya eklenmemiştir ancak bunun yerine Çin’deki muhasebeleştirme, İngilizce makalelerden faydalanılarak ilgili başlıklara ve kaynakçaya dahil edilmiştir. Sonuç olarak, farklı ülke araştırmasının sonucunda, her ülkenin kendi endekslerinde ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan şirketlerin sayısı ile uygulamadaki yöntemlerin farklı olduğu tespit edilmiştir. Bu birleşme işle-

minin muhasebeleştirilmesindeki farklılıklar finansal tabloların düzenlenmesinde ve sonuçların değerlendirilmesinde önemli farklılıklar meydana getirmektedir.

Ülkemizde bu konuda yapılan bir araştırma olan Akdoğan ve Bülbül (2018) çalışmasında; BIST endeksi ve Kurumsal Yönetim Endeksindeki şirketlerin, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde farklı hesaplar kullandıkları, farklı sınıflama yaptıkları ve denetçi firmadan kaynaklı farklı işlemler yaptıkları tespit edilmiştir. Her ne kadar KGK tarafından yapılan düzenleme ile bu farklılıklar önlenmeye çalışılsa da mevcut raporlar tersini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizdeki farklılıkların yurtdışındaki farklılıklarla birlikte ele alınması finansal tablo kullanıcıları için önemli zorlukları beraberinde getirecek ve finansal tabloların anlaşılması ve karşılaştırmasını güçleştirecektir. Dolayısıyla, gerek ülkemizdeki gerekse yurtdışındaki uygulamalar bir bütün olarak ele alındığında, uygulanan ya da tercih edilen farklı yöntemlerin, kullanılan farklı hesapların, verilen detayların ve muhasebe politikalarındaki çeşitliliğin finansal tablo kalemleri üzerinde etkisi kaçınılmazdır. Ülkemizde, KGK'nın tebliğine rağmen uygulamadaki farklılıkları gösteren ve geçmiş yıllardan(başlangıcından) bugüne dek kullanılan hesapları gösteren tablo ise aşağıdadır (Akdoğan ve Bülbül, 2018):

Tablo 3: Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Hesaplar

FİRMA	YIL	KULLANILAN HESAPLAR
ARÇELİK	2009	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
ARÇELİK	2017	Birleşme Denkleştirme Hesabı
KARSAN OTOMOTİV	2010	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
KARSAN OTOMOTİV	2017	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
TÜRK TRAKTÖR	2008	Birleşme Yedekleri
TÜRK TRAKTÖR	2017	Birleşme Yedekleri
PINAR SÜT	2005	Ortak Kontrol Altındaki İşletmeler Arasında Yapılan Hisse Alışı Etkisi
PINAR SÜT	2017	Ortak Kontrole Tabi Teşebbüs veya İşletmeleri İçeren Birleşmelerin Etkisi
AKİŞ GYO	2012	Birleşmeye İlişkin İlave Özsermaye Katkısı Hesabı
AKİŞ GYO	2017	Birleşme Denkleştirme Hesabı

Yukarıdaki farklılıkların yanında, özellikle standartta ifade edilen transfer edilen bedel ile birleşme hükümleri birlikte ele alındığında, kar veya zararda yeniden sınıflandırılmayacak birikmiş diğer kapsamlı gelirler veya giderler grubu içerisindeki sınıflandırma örnekleri devam etmektedir. Örneğin, İhlas Holding ve Aksa Enerji firmalarının bağımsız denetim raporlarında, ortak kontrole tabi işletme birleş-

melerinin etkisi “570-Geçmiş Yıllar Karları” hesabında raporlanmaya devam etmektedir. Odaş Enerji firmasında ise bu etki “Kar veya Zararda Yeniden Sınıflandırılmayacak Birikmiş Diğer Kapsamlı Gelirler veya Giderler” hesabında raporlanmaktadır. Standarttaki düzenleme yapılması gerekeni açıkça belirtmesine rağmen raporlardaki farklılıkların sürdüğü görülmektedir

5.2. Araştırma Sonucunda Elde Edilen Bilgilerin Finansal Raporlamaya Etkisinin Değerlendirilmesi

Ortak kontrole tabi işletme birleşmeleriyle ilgili olarak, incelemeye tabi şirketlerin bağımsız denetim raporları, faaliyet raporları ve bunların dipnotlarının incelenmesi sonucunda; şirketlerin birleşmeye ilişkin detaylarının her ülke uygulamasında farklı olduğu tespit edilmiştir. Bazı ülkelerde, kullanılacak yöntem kanuni düzenlemelerle belirlenmiş iken bazılarında seçimlik yöntemler sunulmuş, bazılarında ise kullanılacak yöntemle ilişkin özel bir hüküm getirilmemiş, sadece IFRS 8 kapsamında muhasebe tahmin ve politikalarındaki açıklamalar yeterli görülmüştür. Tüm bu işlemler neticesinde ise, tercih edilen muhasebeleştirme yöntemi finansal tablo kalemlerinde önemli oransal farklılıklara neden olmaktadır. Bununla ilgili değerlendirmeler aşağıda maddeler halinde ifade edilecektir:

- 1) Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerine ilişkin muhasebeleştirme yöntemlerindeki farklılıklar, finansal tabloların karşılaştırılabilirlik derecesini azaltmakta ve finansal bilgi kullanıcılarının istedikleri tam, doğru, zamanlı ve tutarlı bilgiyi vermemektedir. Ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan, aynı sektörde faaliyet gösteren farklı ülkeye ait işletmelerin finansal tabloları, ait oldukları ülkedeki raporlama sistemine tabi olduğu için kullanılan yöntemler finansal tablolardaki kalemleri doğrudan etkileyecektir. Hatta ortak kontrole tabi işletme birleşmesi yapan ile standarttaki birleşmeyi yapan aynı sektördeki firmalar karşılaştırıldığında; finansal tablolarının düzenlenmesinde birisi gerçeğe uygun değerle değerlendirilecek diğeri ise defter değeri ile birleşme işlemini gerçekleştirecektir ve bu durum iki firmanın tablolarının karşılaştırılmasında doğru sonuçlara ulaşmayı engelleyecektir.
- 2) Finansal raporlama standartları ilke bazlı olarak uygulanmakta ve bazı durumlar için en uygun yöntem işletmeden işletmeye değişebilmektedir. Ancak, seçimlik yöntemlerin olması durumunda, aynı duruma ilişkin finansal sonuçların farklı hesaplanması, bu işlemlerin istenilen sonuçlara ulaşmada bir araç olarak kullanımına müsaade etmektedir. Bu durum ise, işletme hakkında gerçeğe uygun bilgi elde etmeyi engellemekte ve yanıltıcı bilgi akışına neden olmaktadır. Örneğin, ülke içindeki uygulamalarda seçimlik hakkın olduğu veyahut da diğer alternatif yöntemlerin(fresh-start veya predecessor yöntem) kullanıldığı yerlerde değerlemeye esas tutarlar ve bunun doğal sonucu olarak da finansal oranlar birbirinden farklılaşacaktır.
- 3) Özellikle hakların birleştirilmesi yönteminde, işletme varlıklarının ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerden ölçülmeyp sadece tarihi maliyetle kayıtlara alınması, işletme yatırımları ve finansal performansı ile ilgili bilgilerin doğru olarak ifade edilememesine neden olmaktadır. Bu durum ise işletme hakkında eksik bilgilendirme yapmaya yol açmakta ve potansiyel yatırımcıları yanlış yönlendirerek bilgilerin kalitesini ve güvenilirliği azaltmaktadır.

- 4) Özellikle ülkemiz uygulamalarında, KGK düzenlemeleri çerçevesinde, aktif ve pasif uyumsuzluğunu denkleştirmek için özkaynaklar hesap grubunda “Ortak Kontrole Tabi Teşebbüs veya İşletmeleri İçeren Birleşmelerin Etkisi” hesabının kullanılması istenmiştir. Ancak yapılan araştırma göstermiştir ki, denkleştirme tutarı bazı şirketlerde bu hesaba değil “Geçmiş Yıllar Karları ve Zararları” hesabına kaydedilmiştir. Burada ortaya çıkan yüksek tutarlı bir işlemin farklı hesapta sınıflandırılması ise, finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu olumsuz etkilemekte ve yapılacak değerlendirmelerin yanlış olmasına neden olmaktadır.
- 5) Hakların birleştirilmesi yönteminde, şerefiyenin hesaplanmaması, finansal tablo kalemlerinde önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemiz Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliğlerine göre hazırlanan finansal raporlarında her ne kadar maddi olmayan duran varlık grubunun içinde raporlansa da, özellikle muhasebe standartlarına göre hazırlanan raporlarda şerefiye hesabı finansal tablolarda ayrı bir hesap kalemi olarak sunulmaktadır. Nitekim, finansal tabloların sunumunda, likidite esasına göre yapılan sıralamada, birçok Avrupa Birliği ülkesindeki raporlarda bilanço sunumu aktifte duran varlıklardan, bir diğer ifadeyle, en az likit varlık olarak şerefiye hesabından başlamaktadır. Dolayısıyla, finansal tablo kullanıcıları açısından şerefiye hesabının finansal durum tablosundaki yeri ve görünümü, işletme hakkında önemli bir bilgi kaynağıdır ve gelecek dönemlerdeki değeri hakkında da fikir vermektedir. Bu raporlama farklılığının finansal analize olan etkisi gözden kaçırılmamalıdır.
- 6) Ortak kontrole tabi işletme birleşmesindeki hakların birleştirilmesi yönteminde, birleşme işleminin meydana geldiği raporlama döneminin başında gerçekleşmiş gibi finansal tabloların düzeltilmesi ve karşılaştırmalı olarak sunulması gerekmektedir. Ancak, sadece işlemin gerçekleştiği döneme ilişkin yansıtımların yapılması, karşılaştırmalı dönemlere ilişkin düzeltmelerin yapılmaması ve etkilerin gösterilmemesi durumunda, birleşme ile ilgili önemli bilgiler finansal tablolara yansıtılmamış olacaktır. Bu durum ise yaratıcı muhasebe (makyajlama) tekniği olarak bilgi kullanıcılarını yanıltabilecektir.
- 7) Kullanılan yöntemlerin maliyetlerinin birbirlerinden farklı olması, işletmelerin maliyet kontrolündeki davranışlarının da etkisiyle, kolay ve daha az maliyetli olanı seçmesine imkan tanımaktadır. Bu durum ise satın alma yönteminin hakların birleştirilmesi yönteminden maliyetli olmasına istinaden, daha az tercih edilmesine neden olmaktadır. Ancak her ne kadar yöntemin kolaylığı ve daha az maliyetli olması işletmeler açısından önemli olsa da, varlık ve yükümlülüklerin değerinin doğru ölçülmesi, yatırımların gerçek değerinin tespit edilmesi çok önemlidir. Bu durum, ilerleyen zamanlarda işletmenin sürekliliğine olumlu katkıda bulunacak ve değer yaratıcı sonuçlarla faaliyetleri sürdürülebilir kılacaktır.
- 8) Kullanılan yöntemlerin farklılığı neticesinde, varlık ve yükümlüklerin gerçeğe uygun değerden ziyade maliyet bedeli ile izleniyor olması; birleşme sonrasındaki finansal durum tablosu büyüklüğünü doğrudan etkilemektedir. Maliyet bedeli ile ölçülen bir işletmenin varlıklarının, gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklardan daha az olması durumunda, finansal oranların değişmesi muhtemel olumsuz sonuçları gizlenmesine neden olabilecektir.

- 9) Uluslararası finansal raporlama standartlarının bu konuyu IFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı kapsamı dışında tutması ve her ülkenin kendi ulusal düzenlemesine bırakması, aynı tür birleşmenin ülkeler arasında farklı raporlanmasına neden olmaktadır ve ülkeler arasında yapılacak karşılaştırmalarda eksiklikler doğurmaktadır. Özellikle de ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin sıklığını ve tutar olarak büyüklüğünü dikkate aldığımızda, özkaynak içerisinde yüksek tutarlı işlemlerin varlığı finansal bilgilerin yorumlanmasında bazı problemler doğurmaktadır.
- 10) Ülkeler arasında görülen bu farklı yaklaşımlar ve yöntemler, küresel yatırımcılar açısından şirketler hakkında doğru ve güvenilir bilgi elde etmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca finansal bilgi kalitesinde ortaya çıkan bu değişiklik finansal bilgi manipülasyona neden olmaktadır. Her ülkenin ulusal düzenlemelerinin farklılığı ve alternatif yöntemlerin çeşitliliği ise, uluslararası düzeyde bir problem olarak “önemlilik” ilkesine işaret etmektedir. Örneğin, Çin’de faaliyet gösteren bir şirket ile Hollanda’da faaliyet gösteren bir şirketin benzer duruma ilişkin raporlaması birbirlerinden farklı olacağı için finansal performans göstergeleri de farklı hesaplanacak ve bu farklı bilgiler yatırımcılar ve karar vericiler açısından önemli bir eksiklik olacaktır.
- 11) Alternatif yöntemlerin uygulanması halinde birleşmeye konu şirketlerin geçmiş ve mevcut durumunu değerlendirmek, hedeflere ulaşma derecesini ölçmek, likidite, varlıkların etkin kullanımı, karlılık ve finansman oranları gibi finansal oranları hesaplamak farklı sonuçları beraberinde getirecektir. Bu durum ise, gerek işletmenin kendisini rakipleriyle karşılaştırması gerekse yatırımcıların farklı şirketleri karşılaştırmalarında homojenliği ortadan kaldıracaktır.

6. SONUÇ

Gelişen ve değişen dünya ekonomilerinde işletme birleşmeleri yaygın olarak yapılmakta ve bu yolla sinerji oluşturularak faaliyetler daha verimli yürütülmeye çalışılmaktadır. İşletme birleşmelerinin yapılmasına ilişkin kanuni düzenlemelere bakıldığında ise karşımıza, her ülkenin kendi mevzuatındaki hükümler ve bunun yanında uluslararası finansal raporlama standartlarından olan TFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı çıkmaktadır. Bu standartta yer alan hükümlerde, işletme birleşmelerinin hangi usul ve esaslara göre yapılacağı, nasıl muhasebeleştirileceği ilkeler halinde açıklanmıştır. Burada ifade edilen ve işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntem ise satın alma yöntemidir ve standart sadece bu yönteme izin vermektedir. Ancak işletme birleşmelerinin bir parçası olan ortak kontrole tabi işletme birleşmeleri, standartta yer alan gerekçelerle TFRS 3’ün kapsamı dışında bırakılmış ve satın alma yönteminin dışında tutulmuştur. Bu kapsamda, ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirme esasları, her ülkenin kendi mevzuatında düzenlenmiş ve bu sürecin doğal bir sonucu olarak da ülkeler arasında farklı uygulamalar ve muhasebeleştirme ilkeleri ortaya çıkmıştır.

Ortak kontrole tabi işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde benimsenen yöntemler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Konuyla ilgili Dünya Bankası, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ve Avrupa Birliği düzeyinde, finansal raporlama kalitesinin artırılmasına yönelik faaliyetler sürdürülmekte olup ülkeler arası farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar devam ettirilmektedir. Bu tür birleşmelerde en yaygın kullanılan yöntem ise hakların(menfaatlerin) birleşmesi yöntemi olup, “pre-

decessor metot” olarak ifade edilen yöntem de kullanılmaktadır. Bu yöntemlere bakıldığında en dikkat çeken husus, şerefiyenin hesaplanmaması ve birleşme işleminde gerçeğe uygun değerden değil, maliyet değeri üzerinden iktisap işleminin yapılmasıdır. Ayrıca, dünyada, bu yöntemlerin yanında, herhangi bir yöntemin belirlenmediği ve seçimlik yöntemlerin uygulandığı ülkeler de mevcuttur. Söz konusu çeşitlilik ise gerek ülkelerin kendi içinde gerekse farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin finansal tablolarının karşılaştırılmasına bazı problemler çıkarmakta ve şeffaf ve doğru bilginin elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Bunun için, bütün ülkelerde uygulanmak üzere bir standardın oluşturulması ve ölçüm esaslarının tek bir yönetime indirgenmesi, finansal raporların karşılaştırılabilir, güvenilir ve doğru bilgiler içermesine yardım edecektir. Ayrıca, birleşme işlemindeki değer tespitinde, gerçeğe uygun değerlerin esas alınması, varlık ve yükümlülüklerin değerini doğru tespit etmenin yanında, işletmelerin gelecekteki faaliyetlerinin daha sürdürülebilir olmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, uygulamada birliğin sağlanmasıyla birlikte, finansal tabloların doğru ve güvenilir bilgiler sunması, birleşme işleminde firma değerini artıran bir faktör olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. (2012). İşletmeciliğin Temel Bilgileri (2 Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akdoğan N. ve Bülbül S.(2018). Ortak Kontrole Tabi İşletme Birleşmelerindeki Finansal Raporlama Farklılıklarına İlişkin BIST 100 ve Kurumsal Yönetim Endeksi Şirketlerinin İncelemesine Yönelik Bir Araştırma, MÖDAV Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt: 20 Sayı: 3 Eylül.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N.(2004). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, 9. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Biancone P.P. (2013). Business Combinations Under Common Control (BCUCC): the Italian Experience, „GSTF Journal on Business Review (GBR), 2(3), pp. 51–60. DOI: 10.5176/2010-4804_2.3.219.
- Causescu, A. (2008). Merger And Acquisition - A Strategic Option For Companies. Annals Of The University Of Petrosani Economics, 8(1), 59-64.
- Cengiz, S., Zor, İ., ve Dilsiz, M.Ş., (2014). TFRS-3 İşletme Birleşmeleri Standardı Kapsamında Ortak Kontrole Tabi İşletmelerin Birleşme İşlemlerinin Mevzuat Boyutu ve Muhasebe Uygulamaları, İstanbul SMMM Mali Çözüm Dergisi, 125, 31-55.
- Demirtaş, S. (2009). İşletme Birleşmelerinin İşgörenlerin İş Tatminine Etkisi ve Kamu Sektöründe Bir Uygulama. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eren, Erol(2000), İşletmelerde Stratejik Planlama ve Yönetim, 3.Baskı., İstanbul, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları,
- Prochazka, D.(2017) New Trends in Finance and Accounting, Proceedings of the 17th Annual Conference on Finance and Accounting, E-book, Springer International Publishing, AG, Switzerland
- European Financial Reporting Advisory Group, EFRAG (2011). Accounting For Business Combinations Under Common Control Discussion Paper, European Union
- Ersoy, A.(2004). Uluslararası Muhasebeye Göre Ticari Birleşmeler ve Konsolidasyon Uygulamaları” Yaklaşım 136 (2004) : 47-52
- Gökçen, G., Ataman, B., ve Çakıcı, C. (2011). Türkiye Finansal Raporlama Standartları
- Göktuna, H. D. (2012). Vergi Hukukunda Birleşme, Bölünme ve Hisse Değişimi İşlemleri. İstanbul, Legal Yayıncılık.
- Janowicz, M.(2017). Business combinations under common control in International Financial Reporting Standards – is authoritative accounting guidance needed? „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, Stowarzyszenie Księgowych tom 93 (149), s. 97-111
- Janowicz, M. (2018). The quality of information about business combinations under common control (BCUCC) disclosed under International Financial Reporting Standards (IFRS). Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, 4 (94/1), 99–107. DOI: 10.18276/frfu.2018.94/1-09.
- Kandemir, T. (2003). Küresel Rekabet Ortamında Birleşme ve Satın Almaların İşletmeler Üzerine Finansal Etkisi ve İMKB’deki Birleşmeler Üzerine Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karapınar, A. (2006). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (IFRS Taslak 3) Göre İşletme Birleşmeleri
- Karapınar, Aydın(2006) “Uluslararası Finansal Raporlama Standardı Taslak 3’e göre işletme Birleşmeleri” Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı V. Sempozyumu Antalya
- KPMG,IFRSComparedtoFrenchGAAPhttps://assets.kpmg/content/dam/kpmg/fr/pdf/2019/09/fr-global-assurance-ifs-compared-french-gaap-overview_sept19.pdf
- Mucuk, İ. (2000). Modern İşletmecilik. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Özerhan, Y., ve Yanık, S. (2012). Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları Türkiye Finansal Raporlama Standartları (Güncelleştirilmiş 2.Baskı). Ankara: TÜRMOB Yayınları - 427.

Şen, İ.K. ve Karagül A.A.(2018). Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardına Göre Ortak Kontrole Tabi İş Birleşmelerinin Raporlanmasında Kullanılacak Hakların Birleştirilmesi Yöntemi ve Bir Uygulama, Ankara SMMMO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Nisan,169-187.

www.frc.org.uk/https://www.frc.org.uk/getattachment/e1d6b167-6cdb-4550-bde3-f94484226fbd/FRS-102-WEB-Ready-2015.pdf(Erişim Tarihi:14.05.2020).